

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

ЛАНСЬКИХ ОЛЕНА БОРИСІВНА

УДК 101:37.061]:378

**ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ
В УКРАЇНСЬКІЙ ОСВІТІ**

09.00.10 – філософія освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філософських наук, доцент
Бойко Анжела Іванівна,
Черкаський державний технологічний
університет,
завідувач кафедри філософії.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Триняк Майя Вікторівна,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди,
професор кафедри філософії;

кандидат філософських наук
Гриценко Марина Василівна,
Інститут вищої освіти НАПН України
старший науковий співробітник відділу
політики та врядування у вищій освіті.

Захист відбудеться 27 квітня 2016 року о 15⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 26 березня 2016 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. П. Кивлюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження філософських засад державної мовної політики загалом, і в українській освіті, зокрема, є відповіддю на виклики сучасного глобального світу в якому успішність тієї чи іншої держави визначається, в тому числі, й ефективністю мовної та освітньої політики. Державна гуманітарна політика стає одним з визначальних чинників підвищення конкурентоспроможності країни. Мова як і освіта, будучи середовищем формування людського, інтелектуального, професійного потенціалу країни, визначає її майбутнє, перспективи та можливості. Одним з наріжних каменів успішного проведення сучасної інноваційної та ефективної мовної політики є впровадження новітніх освітніх стратегій як щодо рідної, так й щодо іноземних мов. Мова сьогодні є багатовимірним та поліфункціональним феноменом, що має світоглядно-ціннісний, націєтворчий, суспільно-консолідаційний, культурно-цивілізаційний вплив на всі сфери соціальної життєдіяльності. У зв'язку з цим, сьогодні надзвичайно актуальною стає філософська рефлексія засад державної мовної політики в українській освіті, вкрай необхідній для поступу України.

Визначення пріоритетів мовної політики має враховувати досвід історично сформованих мовних громад, але, імовірно, не обмежуватися ним, адже мовне питання – це питання традиційно суперечливе. Достатньо згадати недавні події в Україні, щоб побачити, наскільки проблематичним може бути застосування документів мовної політики. Навіть хороший із формальних ознак закон, базований на Європейській Хартії регіональних мов або мов меншин, може стати інструментом впровадження мовної нерівності та навіть підставою для насильницьких дій. Україна, де питання мови століттями є політизованим, є прикладом країни, де неспроможність політичних еліт через власні амбіції знайти консенсус, постійно перетворює навколумовні конфлікти у реальні загрози національній безпеці держави. Кризова ситуація в Україні ілюструє важливість участі мови в соціальних відносинах, враховуючи, що мовна політика може легко перейти з гуманітарної у безпекову сферу, коли справа доходить до рішень стосовно конкретної мови з конкретними особами.

Для змістовного аналізу та повноцінної актуалізації проблеми створення мовних стратегій, відповідних сучасним запитам суспільства, важливо детально проаналізувати філософські засади феномену «мови» у його зв'язку з феноменом «влади», а також розглянути той історично-культурний контекст, в рамках якого розвивалася українська мова в останні декілька століть. Такий аналіз дозволяє виявити ключові особливості державної мови, що мають значний потенціал, спрямований на прогресивну трансформацію національної системи освіти. Особливу роль тут має відіграти державна мовна політика в освіті, в рамках якої плідна реалізація освітніх стратегій виглядає найбільш ймовірною.

Окрім теоретико-методологічних та світоглядно-ціннісних вимірів феномену мови в контексті формування і розвитку державної освітньої

політики важливими є також практичні аспекти реалізації мовної політики в освітній системі. Особливо актуальними освітніми завданнями постають формування мовно-культурної особистості, використання інформаційних технологій в процесі мовного розвитку людини, вивчення поряд з рідною декількох іноземних мов. Для України також надзвичайної актуальності за останні десятиліття набула проблема законодавчого врегулювання функціонування державної мови. Цей контекст також значно актуалізує філософську проблематику мовної політики та мовного режиму в аспекті подальших реформ української освітньої системи.

Ступінь наукового опрацювання проблеми. Проблематика, пов'язана з мовою та мовною політикою держави, достатньо широко розглядається у філософському та науково-теоретичному дискурсі. До теми мови зверталось багато філософів різних епох. Це питання порушувалось в роботах Аристотеля, Ф. Бекона, Д. Берклі, Л. Вітгенштейна, Г.-Г. Гадамера, М. Гайдеггера, Т. Гоббса, В. Гумбольдта, Е. Касіра, А. Кримського, Д. Локка, О. Лосева, Дж. Ст. Міля, Д. Остіна, Платона, М. Поповича, Б. Рассела, Г. Сковороди, Ф. де Соссюра, П. Флоренського, Г. Фреге, Д. Юма та ін.

Особливо продуктивними у питанні філософського осмислення феномену мови були такі філософські течії, як герменевтика, структуралізм, постструктуралізм, постмодернізм, психоаналіз, прагматизм та інші, що розглядають феномен мови через дискурс свідомості, розуміння, пізнання, ролі мови в культурі.

Найновішими міжнародними дослідженнями з мовної політики і мовних прав, що проводяться переважно в рамках соціолінгвістики та політичної теорії, є праці Ю. Герхардса, Ф. Гриня, А. Дюшена, Д. Кастільоне, В. Кімліки, П. Крауса, К. Лонгмена, С. Мейа, Ф. Парійса, А. Паттена, Д. Пула, Т. Річенто, А. де Свана, Д. Фішмана та ін.

Мовний дискурс достатньо широко представлений в дослідженнях українських філософів та науковців. Так, різним аспектам функціонування мови (лінгвістичному, педагогічному, соціокультурному, націотворчому, соціально-консолідаційному, світоглядно-ціннісному) присвячені праці таких вчених, як Б. Ажнюк, В. Андрущенко, М. Антонович, Ф. Бацевич, В. Білецький, Т. Богданова, А. Богуш, Т. Донченко, М. Драгоманов, Г. Євсєєва, С. Єрмоленко, Т. Жалко, Л. Заболоцька, О. Зеленська, Н. Кудикіна, О. Курінний, О. Куць, А. Лисенко, О. Лопушанська, І. Лопушинський, І. Магрицька, Л. Мазука, Т. Марусик, Л. Масенко, В. Махінов, Л. Мацько, Л. Нагорна, І. Озмінська, В. Омельчук, Г. Панченко, Н. Пелагеша, Н. Попович, О. Потебня, Л. Рижак, П. Рудяков, С. Савойська, О. Сергєєва, М. Триняк, Ю. Чередник, І. Шишко, А. Ярмолюк та ін.

Останнім часом в Україні філософська рефлексія проблем мови та мовної ситуації набуває розвитку у роботах таких авторів як Н. Ашиток, О. Блуд, В. Бугров, С. Григоришин, К. Дребницька, А. Кургузов, В. Ларченко, О. Скубашевська та ін.

Методологічні засади та різноманітні аспекти реалізації державної освітньої політики досліджували у своїх працях такі українські вчені як В. Андрущенко, Г. Атаманчук, В. Бакуменко, В. Луговий, С. Ніколаєнко, В. Огаренко, Н. Протасова та багато інших. Філософські засади стратегії розвитку освіти розглядаються в працях В. Андрущенка, В. Вашкевича, Е. Герасимової, Н. Герасіної, Л. Горбунової, І. Зязюна, Г. Клімової, О. Кивлюк, В. Кремня, В. Кушерця, С. Клепка, В. Лутая, М. Михальченка, В. Огев'юка, Г. Темка, Р. Позінкевич, М. Романенко, Г. Філіпчук, К. Хиц, Т. Хюсен, С. Черепанової, В. Шевченка та ін.

Особлива увага в сучасному дискурсі філософії освіти приділяється теоретико-методологічним засадам (В. Бех, І. Предборська, М. Романенко, Ю. Ротенфельд, В. Ярошовець) сучасним парадигмам освіти та її суперечностям (І. Добронравова, В. Лутай, В. Пазенок), психолого-педагогічним аспектам модернізації вищої школи (В. Галузинський, М. Євтух). Проблеми функціонування освіти в Україні в контексті європейського та глобального досвіду та її нову парадигму в XXI ст. досліджують В. Андрущенко, А. Бойко, В. Воронкова, О. Гомілко, М. Гриценко, С. Клепка, В. Кремень, М. Михальченко, Н. Ничкало, Н. Таланчук, Д. Свириденко, С. Терепищій, О. Удод, Г. Філіпчук, О. Якуба та ін.

Разом з тим, незважаючи на значні напрацювання зарубіжних і вітчизняних вчених в галузі гуманітарної політики та мовних стратегій, недостатньо розробленою залишається проблематика використання української мови, різних вимірів її функціонування і розвитку у розробці стратегічного бачення подальшого розвитку національної системи освіти.

Саме на визначення ключової ролі мовної політики у побудові нової змістовної та функціональної структури національної системи освіти й спрямоване дане дисертаційне дослідження, чим й зумовлена його новизна. Фокус даного дослідження спрямований на проблему мовної політики в освіті, а не загалом мовної політики, оскільки таке питання є занадто широким. Тим не менше, слід підкреслити, що мовна політика в освіті тісно переплетена не лише зі всією гуманітарною політикою держави, але й з проблемами національної безпеки, які зумовлені історичними викликами, які стоять перед Україною в даний час.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах дослідження кафедри соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова «Філософські засади єдності гуманітарних, природничих і технічних завдань в освіті сучасного вчителя» (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України №732 від 27 жовтня 2006 р. та рішенням Вченої Ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова від 22 грудня 2006 р., протокол №5). Тема дисертації затверджена Вченою Радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 3 від 24 вересня 2015 р.).

Метою дослідження є філософський аналіз державної мовної політики в українській освіті та концептуально-теоретичне обґрунтування потенціалу української мови в рамках стратегічного планування становлення та розвитку національної системи освіти.

Об'єктом дослідження є державна мовна політика у сфері освіти.

Предметом дослідження є філософська парадигма державної мовної політики в українській освіті.

Досягнення поставленої мети потребує вирішення наступних дослідницьких завдань:

- концептуалізувати феномен мовної політики у сучасному філософському та соціогуманітарному дискурсі;
- проаналізувати досвід рефлексії взаємодії мовної та освітньої політики;
- дослідити історичну генезу мовної політики на українських землях;
- проаналізувати історію відродження державної мови в період незалежності України;
- запропонувати модель розвитку української мови в системі освітньої політики;
- виявити роль іноземних мов у сучасних освітніх стратегіях;
- сформулювати основні напрями мовної підготовки сучасного вчителя для об'єднаної Європи.

Методологічна база дослідження. Аналіз означеної проблематики здійснювався з опорою на такі методологічні принципи: об'єктивність, єдність теорії і практики, історичного і логічного, системність та ін. Дисертантом застосовувались наступні методи наукового пізнання: діалектика; системний аналіз; індукція та дедукція; порівняння та прогнозування; метод герменевтики та ін. Застосування цих методів дозволило розглянути досліджуваний предмет в його цілісності, в процесі історичної і соціокультурної еволюції, у взаємозв'язку основних сегментів та чинників, в контексті суперечностей та перспектив розвитку.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що у ньому вперше у вітчизняній літературі здійснено об'єктивний, неупереджений, цілісний та системний аналіз природи та сутності, сучасного стану та тенденцій розвитку державної мовної політики в контексті розвитку української освіти:

Вперше:

- у філософії освіти концептуалізовано державну мовну політику, яка розуміється як діяльність держави, її інституцій та посадових осіб, що має своєю метою регулювання відносин між людьми для забезпечення або зміни певного стану мовного режиму. Мовний режим визначено як поточну мовну ситуацію в певній країні чи регіоні, яка включає набір з офіційних і неофіційних мов та діалектів, а також законодавчих і суспільних норм, що регулюють їхнє використання;

- виявлено чотири рівні державного впливу на сферу мови та мовлення: рівень контролю розповсюдження (вплив на буденний ареал присутності та

вживаності тієї чи іншої мови); законодавчий рівень (нормативно-правова підтримка мовних прав та обов'язків); науково-лінгвістичний рівень (здатність держави офіційно впроваджувати через систему освіти здобутки філологічної науки та літератури); реакційний рівень (можливість реагувати на раптові етнічні, культурні та демографічні зміни);

- *доведено двосторонню залежність освітньої політики та мовної політики за домінуючої ролі останньої*, адже будь-яка освіта має національно-специфічний характер, оскільки складається на фоні локальної мовної практики. Мова, будучи генетичною підставою освіти, фундаментально визначає умови її репрезентації в суспільстві. Становлення сучасної «глобалізованої» освіти, відтак, можна пояснити формуванням транснаціональної англійської мовної спільноти, що має свої смисли та цінності.

Уточнено:

- *мовну природу феномену влади*, яка за М. Фуко, криється у самому характері «мовлення повеління», яке є чимось більшим, ніж просто державним примусом та контролем. Розвинуто розуміння підсвідомих підстав буття влади в суспільстві й доведено її спільне, пізнавальне походження, що базується на міфологемах буденної мови;

- *мовно-комунікативний зміст влади*, який проявляється в тому числі й у тому, що вона існує як ієрархічна інстанція, що доповнює мову. Базуючись на рефлексії Н. Лумана, показано що влада є специфічним «комунікативним модусом», який внаслідок ускладнення мовного кодування (виникнення писемності, перекладу, штучних мов, технологічних засобів) сам піддається наявному ускладненню засобів своєї реалізації;

- *засади розвитку української мови*, які мають чотири основні напрями: політичний, історичний, законодавчий та організаційний. Показано, для того, щоб мова дійсно стала провідником національної ідеї, необхідно втілення не лише законодавчих, а й інших механізмів (організаційних, інформаційних, комунікативних, мотиваційних), які б діяли на суспільну свідомість, зокрема через освіту.

- *глобальний статус сучасної англійської мови*, яка, як *lingua franca* сучасного світу, не лише створює комунікативну інтеграцію країн і регіонів, але й залучає їх до єдиної системи неоліберальних цінностей та значень, які акумулюються в даній мові.

Подальший розвиток отримали положення:

- *про історичні передумови мовного питання в Україні у порівнянні із іншими пострадянськими країнами*. Показано значну різницю між новими державами, так само як і через їхнє внутрішнє різноманіття, як в культурних так й у мовних питаннях, а також між символічним, інтеграційним і політичним вимірами мовних питань;

- *про рівні мовної політики в освіті*, серед яких державний, національний та міжнаціональний, які реалізуються певними суб'єктами –владними, етнічними, міжнародними;

- про методологічні засади історико-культурного та філософсько-аксіологічного аналізу при дослідженні освітніх та мовних практик і стратегій в контексті реалізації основних завдань гуманітарної політики держави;

- про філософсько-світоглядну та науково-теоретичну репрезентацію феномену «мови» в контексті його взаємодії із владою в умовах національних особливостей державно-громадського управління освітою.

Теоретичне та практичне значення дослідження визначається тим, що в ньому системно та цілеспрямовано, практично вперше у вітчизняному дискурсі, піддано аналізу новітні тенденції впровадження державної мовної політики в українську освіту. При цьому, мова аналізується в різноманітті практичних контекстів її впливу на освітню сферу: ціннісно-світоглядному, історично-культурному, нормативно-правовому, особистісно-виховному, педагогічно-освітньому, організаційно-адміністративному. Такий комплексний підхід до аналізу мовних стратегій дозволяє максимально гармонізувати та пов'язати власне мовно-стратегічний дискурс із практикою реалізації новаторських трансформацій в національній системі освіти.

Матеріали дослідження можуть використовуватись у навчальному процесі, зокрема, при викладанні курсів «Філософія освіти», «Соціальна філософія», «Вища освіта і Болонський процес», «Освітня політика», «Філософська антропологія» та низці спецкурсів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійної дослідницької роботи. Основні положення й висновки дисертації розроблені автором особисто й знайшли відображення у його наукових публікаціях.

Апробація результатів дослідження. Дисертацію розглянуто та рекомендовано до захисту кафедрою соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Основні теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної філософії та філософії освіти НПУ імені М.П. Драгоманова, кафедри філософії Черкаського державного технологічного університету, а також на ряді наукових конференцій: III Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук» (м. Дніпропетровськ, 2013 р.); III Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Придніпровські соціально-гуманітарні читання» (м. Кіровоград), 2014 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Педагогіка Вищої Школи» (Київ-Кіровоград, 2014 р.) тощо.

Публікації. Основні положення дисертації відображено у 6 наукових статтях, з яких 5 опубліковані у фахових виданнях з філософських наук та 1 – у науковому виданні України, що включене до міжнародних наукометричних баз, а також у 3 інших публікаціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлені змістом і метою дослідження, а також необхідністю в повному обсязі виконати поставлені концептуально-теоретичні завдання. Робота складається із вступу, трьох розділів (поділених на

підрозділи), висновків до розділів, загальних висновків та списку використаних джерел (250 позицій). Загальний обсяг дисертації – 208 сторінок, основна частина дисертації – 180 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дисертаційного дослідження, розкрито стан наукової розробки проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дисертаційного дослідження, а також зв'язок дисертації з науковими програмами, планами та темами, наведено положення наукової новизни, розкрито теоретичну та практичну цінність отриманих результатів, описано структуру та обсяг дисертаційної роботи.

У **першому розділі** – «**Теоретико-методологічні засади дослідження державної мовної політики**» – розкривається сутність основних понять дисертаційного дослідження, аналізується його джерельна база, а також обґрунтовується методологія проведення дослідження, формулюється проблема та аналізується стан її наукової розробки.

У **підрозділі 1.1.** – «**Феномен мовної політики у сучасному філософському та соціогуманітарному дискурсі**» – проведено аналіз феномену державної мовної політики у сучасному філософському та соціогуманітарному дискурсі. Головним елементом аналізу було дослідження філософсько-сміслового взаємозв'язку між владою та державною мовою. Оскільки мова має важливе місце в контексті формування політичних та соціальних цінностей, вона є активним фактором творення суспільного буття. Мова є аксіологічним акумулятором міжісторичних знаків та наративів за посередництва яких будь-яка особа в соціумі реалізує власну ідентичність.

Державний вплив на сферу мови та мовлення в країні є структурно складним явищем, що відбувається на кількох взаємопов'язаних рівнях. Зокрема, на рівні контролю розповсюдження, де влада здатна вплинути на буденний ареал присутності та вживаності тієї чи іншої мови; на юридично-законодавчому рівні, в рамках якого здійснюється нормативно-правова підтримка мовних прав та обов'язків громадян; на науково-лінгвістичному, на якому реалізується здатність держави офіційно впроваджувати здобутки філологічної науки та літератури, збагачуючи мовне різноманіття та точність; на реакційному рівні, в сфері якого державне правління має можливість реагувати на раптові етнічні, культурні та демографічні зміни, що мають вплив на розвиток мови.

В зв'язку з тим, що мова має фундаментальне політичне та соціальне значення, ступінь впливу якого важко визначити та переоцінити, державне законотворення в лінгвістичному аспекті повинне носити не тільки плановий (короткочасний) характер, скільки стратегічний (довготривалий) з плавною та поступовою імплементацією.

У **підрозділі 1.2.** – «**Досвід рефлексії взаємодії мовної та освітньої політики**» – здійснений аналіз смислового підґрунтя взаємозалежності мови та

держави, яке розкривається в комунікативній природі влади. Мова, будучи генетичною підставою влади, фундаментально визначає умови її збереження та реалізації в суспільстві. Більше того, окремі погляди навіть вбачають у мові знаковий «каркас» політики, який може бути описаний лінгвістичними категоріями. Зокрема, діалектичною синтезом політичного семантики та політичної пунктуації.

Обґрунтовано фундаментальне значення мови як одного з ключових чинників стратегічного розвитку кожної окремої національної системи освіти. Враховуючи це, доведено надзвичайну важливість та нагальну актуальність філософсько-світоглядного, структурно-функціонального та культурно-аксіологічного аналізу сучасної державної мовної політики в контексті розвитку як української освіти, так і української державності загалом.

Спираючись на науковий доробок Н. Лумана, доведено, що мова, фундаментально визначає умови збереження та реалізації влади в суспільстві. В авторитарних державах владний контроль над розповсюдженням та розвитком мови завжди є вкрай жорстким. Як правило, в таких державах, присутня яскраво домінуюча пропаганда титульної мови влади, зокрема на рівні розповсюдження та реакційному рівні, а в тоталітарних структурах вони доповнюються явним юридично-законодавчим. Тому, мовну політику держави, певною мірою, можна вважати турботою про збереження або удосконалення тих соціально-гуманітарних умов, за яких дана влада була досягнута.

Показано, що серед головних політичних суперечностей, які впливають на впровадження української мови в українську освіту є розрив між доцентровими і відцентровими тенденціями, між потребою зближення країн і народів та їхнім прагненням за будь-яких обставин зберегти свою ідентичність. Адже культурно-мовленнєве середовище визначає не лише форму комунікативної взаємодії, але й фактично диктує ціннісний зміст повідомлення. Людина вбирає певні цінності не усвідомлюючи цього. Це породжує ще одну суперечність, яка особливо проявляється в Україні – між прагненням знати і кілька мов й необхідністю віддавати перевагу рідній та державній мові (особливо, якщо це не одна й та ж мова). В умовах багатонаціональної держави виникає низка мовленнєво-політичних проблем – від багатомовності до полілінгвістичної освіти, від проблеми суржиків до проблеми мотивації виховання особистості в умовах багатомовного комунікативного простору.

У другому розділі – *«Історія мовного питання в системі державної політики»* – проаналізовано історичні обставини мовного питання на українських землях, що входили до складу Австро-Угорської імперії, Російської імперії, а згодом – до Радянського Союзу.

У підрозділі 2.1. – *«Гене́за мовної політики на українських землях»* – здійснено аналіз історичних обставин мовного питання на українських землях. За основу відліку хронології аналізу мовної політики взято середину XIX ст., що обумовлено, по-перше, потребою показати генетичні та причинно-наслідкові зв'язки сучасної мовної ситуації, а по-друге, саме цей період є

найбільш важливим для розуміння відновлення історичної справедливості у мовному режимі, в тому числі в освіті. Загалом, мовна політика на українських землях, що належали Австро-Угорській імперії, хоч і була дещо м'якшою, ніж в Російській імперії, проте не набагато. Російська, угорська та словацька мовні політики суттєво перешкоджали розвитку української мови. У переважній більшості українського населення не було уявлення, як має розвиватися їх мова в подальшому.

Вплив держав, у які входили українські землі, на мовну ситуацію не обмежувався освітою чи формуванням мовної компетентності. Він був значно ширший. І це зрозуміло. Адже простір державного впливу на гуманітарну сфері життя суспільства є масштабним і різноплановим. Реалізуючи розвиток однієї мови та контролюючи її взаємодію з іншими мовами влада реалізовувала далекоглядну просвітницьку, етнічну, культурну та геополітичну стратегію історичного руху своїх країн, в якій не було місця українській перспективі.

Ситуація змінилась на краще за часів революційних подій в Україні 1917-1920 рр., коли шкільна і вища освіта розвивалась як важлива складова частина української революції, а українська мова набула використання не лише в освітніх закладах, але й на офіційному рівні. Одним з важливих напрямків реформування стало введення до навчального процесу українознавчих дисциплін, перехід на викладання українською мовою, сприяння створенню мережі українських шкіл. Протягом зазначеного періоду школа майже перейшла на викладання українською мовою, для чого були створені необхідні умови як у підготовці вчителів для викладання предметів саме українською мовою, так і в забезпеченні шкіл українськими підручниками та іншими навчальними матеріалами.

Із створенням Радянського Союзу ситуація знову погіршилась. Хоча політика «советів» на початку створення Союзу («ленінська фаза») була порівняно м'якою, але скоро змінилась на «фазу русифікації». Адже, як показано в дисертації, в Радянському Союзі русифікація слідувала за фазою визнання декількох національних мов. Приклад України демонструє, що в ситуації, де розмовляють більш ніж однією мовою, в кінці кінців, одномовний режим карає тих, хто не підкоряється йому.

У підрозділі 2.2. – «Відродження державної мови в період незалежності України» – досліджено проблеми розвитку мовної політики, які загостилися з розпадом СРСР. Доведено, що майже всі пострадянські держави намагалися підвищити рівень вжитку національної мови, і, в різній мірі, зменшити використання російської. Виключення з цих політик становить та, що була сформована Білоруссю. В «трикутнику мовних режимів» практично всі держави, за виключенням Білорусі (в котрій діє російська як *lingua franca*), роблять спробу рухатися від ситуації «російська як *lingua franca*» до «офіційного нового національного мовного-державного монолінгвіалізму». Де

факто, кожна з держав перебуває десь посередині. І в усіх країнах російська досі відіграє значну роль.

В роботі показано, що лінгвістична російськомовна і російська етнічна група не збігаються повністю. Ці сукупності не перекриваються одна іншою. Розмовляти російською означає не те саме, що бути (етнічно) росіянином. Законодавство, що націлене на регуляцію використання російської мови також стосується і російськомовних українців, і етнічних росіян – ризикує лояльністю обох груп, і надає ваги аргументам на користь більшої присутності впливу Росії в Україні.

Крок із спробою скасування Закону України «Про засади державної мовної політики» був недостатньо продуманий – в ситуації, в якій Україна оголосила, що готова почати все з «чистого аркуша» та інтегрувати в суспільство російськомовне населення. Адже відомо, що заборона мови не викликає позитивних реакцій. Конфлікт в Україні – це далеко не конфлікт мовний: коріння конфлікту і його подальший розвиток набагато складніший. Але це конфлікт в якому в один момент, зміна мовної політики, могла б, зіграти позитивну роль, завоювавши лояльність більшого числа російськомовних носіїв – а замість цього зіграла негативну.

Оскільки конфлікт між проросійськими сепаратистами та українськими урядовими силами триває, мовне питання залишається частиною політичного процесу. Наразі, занадто рано для того, аби судити про наслідки поточної кризи. Проте, поза сумнівом, українська влада повинна буде знайти шлях, щоб інтегрувати україномовне та російськомовне населення (та носіїв інших мов, серед них «змішана» україно-російська мова «суржик»). Влада має вибудувати мовну політику, котра влаштує усі групи, котрі відчують потребу більшого символічного визнання, включно з тими, що проживають в Криму та на частині окупованих територій Донецької та Луганської областей.

Лише таким шляхом мовна політика буде спроможна зробити внесок в загальну стабілізацію ситуації і призвести до «деполітизації» питання мови. Метою має бути ситуація, коли використання мови у конфліктах чи виборах є неможливим, або принаймні неефективним. Пошук подібного мовного режиму буде можливим лише в тому випадку, коли політичний клас в Україні знайде рішення, котре є прийнятним для всіх залучених сторін.

У третьому розділі – **«Основні напрями вдосконалення мовної політики в українській освіті»** – досліджено освітні експлікації мовних стратегій сучасної України у трьох аспектах – у відношенні до української мови, у позиціонуванні іноземних мов (зокрема, англійської) та у модернізації підготовки сучасного вчителя, який матиме компетентність працювати для досягнення цілей об'єднаної Європи.

У підрозділі 3.1. – **«Українська мова в системі вдосконалення освітньої політики»** – обґрунтовано чотири основні напрями розвитку української мови: політичний, історичний, законодавчий і організаційний. Показано, щоб мова дійсно стала провідником національної ідеї необхідно

втілення не лише законодавчих, а й інших механізмів, які б діяли на суспільну свідомість, зокрема через освіту. Слід приділяти більше уваги гуманітаризації системи освіти, адже останнім часом актуальність гуманітарних предметів піддається необґрунтованій критиці. Шляхом до виправлення ситуації є не лише збільшення чи бодай повернення дисциплінам соціально-гуманітарного спрямування колишньої кількості годин, але й суттєва модернізація їх змісту у відповідності із потребами самих студентів та викликами сучасного суспільства.

Мова є частиною національної ідеї, яка має бути орієнтована на майбутнє нашої країни. Без мови українська політична нація приречена. Тому освіта через механізм патріотичного виховання особистості відіграє особливо важливу роль на сучасному етапі. Проте, існує суперечностей, що саме включати до змісту національно-патріотичного виховання, і як виховати свідомого та патріотично налаштованого громадянина не занурюючись у зайвий націоналізм.

Зміни в законодавстві мають супроводжуватись реальними заходами із вирішення різноманітних організаційних проблем розвитку української мови, зокрема у сфері мас-медіа та освіти. Особливу увагу слід приділити науковому обґрунтуванню заходів через регулярне проведення науково-практичних тематичних конференцій. Також не слід забувати про проблемні регіони східної і південної частини України, де має бути продумана концепція викладання української мови із використанням інноваційних освітніх технологій.

У підрозділі 3.2. – «Роль іноземних мов у сучасних освітніх стратегіях» – проаналізовано та сформульовано значення іноземних мов у системі мовної політики. Показано, що дане питання має не лише навчально-дидактичний, але й політичний вимір, адже вибір мови повсякденного спілкування, мови науки, культури, освіти та інших сфер є ознакою цивілізаційно-світоглядного вибору. Хоча вивчення іноземної мови із урахуванням сильних глобалізаційних тенденцій значно зростає, але дискусія щодо запровадження масового вивчення іноземних мов має суперечливий характер.

Ряд досліджень українських і зарубіжних вчених переконує, що існує необхідність вивчення як рідної, так і іноземних мов. Різниця в підходах полягає у різній мірі пріоритетності української та іноземної мови. Сучасна міжкультурна ситуація актуалізує знання, уміння і навички загальноєвропейського і навіть глобального контексту. Це включає усвідомлення важливості як рідної, так і чужої культури через уміння визначатися в ціннісних орієнтирах, оволодівати культурними скарбами і свого, і інших народів.

Проблема полягає в тому, що нейтральна позиція щодо паритету вивчення мов неспроможна відповісти на весь спектр питань, пов'язаних з використання мови в будь-якій точці світу. Виникає ряд питань без відповіді,

наприклад: хто повинен платити за реалізацію мовних прав, або кому необхідно віддати перевагу в тих випадках, коли інтереси двох або більше різних груп перебувають в конфлікті. Жодна мовна чи освітня політика ніколи не могла дати універсальну відповідь на ці питання у всіх можливих контекстах.

У підрозділі 3.3. – «*Мовна підготовка сучасного вчителя для об'єднаної Європи*» – аналізується чинники і засоби удосконалення педагогічної освіти. Дослідницький фокус проблеми заданий В. Андрущенком у статті «Проблема формування нового вчителя для об'єднаної Європи XXI століття» знаходить своє продовження у нашому аналізі чинників інтернаціоналізації мовної підготовки вчителя. Перший чинник є найбільш загальним і впливає на більшість держав. Це факт глобалізації та інтернаціоналізації, що супроводжується посиленням міграції, ростом позицій англійської як глобальної мови, а також існування наднаціональних органів, таких як Європейський Союз і міжнародні організації. Проте, вони можуть, поряд з самими державами, стати поштовхом до мовних конфліктів, а також впливають на формування мовної політики і мовного режимів в національних освітніх системах.

Другий аспект інтернаціоналізації мовної підготовки вчителя є більш конкретним. Мовна політика може стосуватися однієї держави, але в багатьох випадках, інші держави можуть бути зацікавлені або навіть беруть участь в ході і результатах мовної політики. Однією з поширених підстав для такої участі є те, що інші держави відносно деяких груп всередині країни виступають у якості підтримки для «своїх». Прикладами є підтримка українських вчителів російської мови та літератури з боку Російського культурного центру, англійської мови – з боку Британської Ради, польської мови – Польського Інституту, німецької мови – з боку Гете-Інституту тощо.

Головними передумовами розробки та реалізації ефективної мовної підготовки вчителя для об'єднаної Європи в сучасній системі освіти України є орієнтація на комплексне вирішення завдань формування мовної особистості, що є втіленням національної культури та водночас відповідає вимогам сучасного інформаційного суспільства та глобалізованого соціокультурного простору, впровадження новітніх технологій мовної освіти та виховання, розширення практичних форм безпосереднього спілкування, вдосконалення мовного законодавства та модернізації освітніх практик.

ВИСНОВКИ

Дослідивши різні філософські аспекти та практичні виміри проблематики держаної мовної політики в українській освіті, можемо зробити низку взаємопов'язаних висновків:

1. Категорія «мовна політика» є поліфункціональною, багатовимірною та має широке смислове наповнення. Різні філософи і дослідники вкладають в неї цілий масив змістовно-аксіологічних, концептуально-теоретичних, структурно-функціональних значень та смислів. Існує проблема чіткого розрізнення

питання вивчення мови як навчального предмету і питання функціонування мови як суспільного інституту. Окрім того, категорія «мовна політика» підсумовує багатоманіття впливів, що чиняться на освітню систему зовнішнім середовищем: громадсько-політичним, національно-суспільним, глобально-цивілізаційним, історично-культурним, традиційно-етнічним та багатьма іншими.

«Державна мовна політика» розуміється як діяльність держави, її інституцій та посадових осіб, що має своєю метою регулювання відносин між людьми для забезпечення або зміни певного стану мовного режиму. Мовний режим розуміємо як поточну мовну ситуацію в певній країні чи регіоні, яка включає набір з офіційних і не офіційних мов та діалектів, а також законодавчих і суспільних норм, що регулюють їх використання.

Доведено, що мовна політика торкається головних підвалин філософського (антропологічного) знання, оскільки мислення особистості, її раціональна, й навіть, ірраціональна діяльність пов'язанні з її загальною мовленнєвою культурою. Поняття «мови» в сучасному філософському дискурсі займає одне з провідних місць, оскільки саме через мову акумулюється можливість свідомості людини як її генетична ознака.

2. Між фундаментом влади та мовою існують безпосередні генетичні зв'язки. Державна освітня політика є певним курсом дій, який виробляється не лише урядом, але й громадянським суспільством. Він спрямований на втілення в життя конкретних ідеологем, політичних та економічних інтересів ключових стейкхолдерів.

Розуміння освітньої політики лише як урядової є непродуктивним і патерналістським підходом. Спосіб у який здійснюється освітня політика держави залежить від загального характеру соціальних, економічних та політичних стосунків у суспільстві, від якості еліт, від домінуючої політичної культури, від національних освітніх традицій, від глобальних тисків на національну систему освіти тощо.

Доведено наявність двостороннього впливу освітньої і мовної політики, адже сама мова виступає як семіотичний «каркас» політики. Доведено, що система стратегічних цілей і програмних завдань функціонування та розвитку освіти має включати як обов'язків компонент реалізацію мовної політики. Інститут освіти залежить від мови, адже будь-яка мова (як й влада) має національно-специфічний характер, оскільки складається на фоні локальної мовної практики. Мова, будучи генетичною основою освіти, фундаментально визначає умови її розвитку в суспільстві. Становлення сучасної «глобалізованої» освіти, відтак, можна пояснити формуванням транснаціональної англійської мовної спільноти.

3. На українських землях з середини XIX ст. й до наших днів влада формувала засобами мовної політики своєрідно визначену картину світу. Через утвердження більш чи менш лояльних мовних режимів імперій, в межах яких перебувати українські землі, утворювались специфічні мовленнєві конструкції

та знаки, які впливали на ідентичність українців. Мовна політика на українських землях, що входили до Австро-Угорської імперії, хоч й була дещо м'якша, ніж в Російській імперії, проте не набагато. Угорська та словацька мовні політики суттєво перешкоджали розвитку української мови.

Мова та державна влада зблизилися у ХХ столітті, коли комунікативні технології вийшли на новий рівень. Для української ситуації це співпало із коротким періодом українських визвольних національних змагань та значно більш тривалим періодом панування радянської ідеології в усіх сферах суспільного життя, включно із мовною і освітньою політиками.

4. Витоки сучасної ситуації зі станом розвитку державної мови в Україні варто шукати ще у 1989 році, коли був прийнятий Закон «Про мови Української РСР». Описано три групи пострадянських країн, які по-різному вирішували мовне питання. Показано значну різницю між новими державами, так само як і через їхнє внутрішнє різноманіття, як в культурних так і в мовних питаннях, а також між символічним, інтеграційним і політичним вимірами навколословних питань в цих державах.

По-перше, в лінгвістично більш гомогенних країнах (Литва) російська була остаточно виключена з офіційного використання. По-друге, в країнах, де велика частина населення розмовляє російською як першою мовою, або в країнах котрі самі по собі є лінгвістично дуже різноманітними, «нова» національна мова є менш поширеною і російська зберігає офіційно, або неофіційно, свою роль як *lingua franca* (Казахстан). По-третє, ще одна група ситуацій сформована країнами, де російська – це перша мова великої частини населення, але вона є політично небажаною, або принаймні дуже двозначною (Естонія, Латвія, Україна).

5. Запропонувавши напрями розвитку української мови в освіті, можемо виділити такі компоненти освітньої політики. По-перше, *політичний*: перед початком поточної кризи, мовний режим в Україні міг бути схарактеризований, як зіткнення між націєбудівничим (або майже націоналістичним) аргументом та аргументом визнання, вираховування інтересів російськомовного населення. Навіть якщо українська мова є менш вживаною, в значенні потенціалу міжнародної комунікації, очевидно, що жодній з мов не загрожувало вимирання; інтеграції перешкоджали не бар'єри в спілкуванні, але швидше – політичні бар'єри.

По-друге, *історичний*: необхідність врахувати складні історичні обставини, що призвели до сучасної конфліктної ситуації, яка є більш складною ніж в інших экс-республіках СРСР. Пострадянська Україна – в стані до початку поточної кризи – це випадок держави з великою чисельністю, як традиційних так і пізніх мігрантів, що розмовляють російською мовою, з значною частиною території, де живе російськомовне населення. Таким чином, ті хто негативно ставились до російської мови були до 2014 року в меншості. Проте, наразі ситуація змінюється в бік зростання неприйняття всього російського, включно з російською мовою.

По-третє, *законодавчий*: який полягає у системному вдосконаленні мовного законодавства України, яке має розпочинатися із врахування комплексного характеру взаємовпливу правової сфери з іншими сферами українського суспільства. В основу цих змін має бути покладений принцип самоцінності кожної мови і кожної культури, а також врахування політичних та історичних аргументів. Одним з ключових стратегічних пріоритетів національного законодавства має бути повноцінне використання української мови в системі патріотичного виховання особистості, що завжди буде надзвичайно актуально, особливо із нарощуванням інтенсивності глобалізаційних трансформацій.

По-четверте, *організаційний*: включає систему заходів на державному і регіональному рівнях щодо створення сприятливого клімату, наприклад, податкових пільг та захисту інтелектуальних прав для залучення інвестицій до створення україномовного медіа-контенту, регулярне проведення науково-практичних конференцій, проведення конкурсів експериментальних новітніх концепцій викладання української мови з використанням інноваційних технологій у проблемних регіонах, випуск підручників з української мови, а також україномовних видань з інших предметів, загальне сприяння книговидавничій справі з особливим акцентом на розвиток україномовної науково-популярної літератури та інших.

6. Питання ролі іноземних мов у сучасних освітніх стратегіях є не лише дидактичним, але й політичним. Хоча вивчення іноземної мови із урахуванням сильних глобалізаційних тенденцій значно зростає, але дискусія щодо запровадження масового вивчення іноземних мов має суперечливий характер. Аналіз показав, що незважаючи на державний пріоритет, зафіксований у законодавстві, вивчення іноземних мов все ще гальмується дуже багатьма чинниками – від ресурсних до психологічних.

Пошук оптимальної моделі вивчення іноземних мов має як емпіричні, так і нормативні аспекти. Емпіричний характер стає особливо очевидним, коли він спрямований в минуле, оскільки воно має безліч історичних прикладів, методів і педагогічних технологій, які пропонують різні освітні системи. Але здебільшого, пошук оптимального шляху вивчення іноземних мов, вимагає насамперед відповіді на питання «хто зацікавлений у використанні іноземної мови?». На практиці, відповідь на це питання має ключове значення.

Хоча існують певні загрози надмірного втручання інших мов до національної, проте навчання іноземних мов впродовж життя набуває все більшої актуальності. Для оптимізації цього процесу мають бути охоплені усі освіти ланки: від вивчення іноземних мов в дошкільних закладах до профорієнтаційної роботи, від викладання одного предмету різними мовами за принципом CLIL (Content and language integrated learning) до збільшення витрат на стажування вчителів іноземних мов та видавництво сучасних шкільних підручників.

Участь в європейських програмах та заходах, що реалізуються Єврокомісією та Радою Європи сприяє встановлення зв'язків з країнами, мови яких вивчаються, що в свою чергу поліпшує викладання іноземних мов. Мають активніше запроваджуватись такі інновації як цифрові технології, мультимедійні лінгафонні класи, МООС тощо. Усі новації мають бути узгоджені на відповідність основним принципам навчання – свідомості, активності, індивідуалізації та інтенсифікації, а також методичному принципу комунікативності.

7. Мовна підготовка сучасного вчителя для об'єднаної Європи пов'язана зі становленням інформаційно-знаннєвого суспільства. Інформаційні технології є вагомим ресурсом, ефективно та раціональне використання якого у системі освіти значною мірою підвищує результативність навчально-виховного процесу. Проте, не варто абсолютизувати роль нових цифрових технологій в освіті загалом і особливо у підготовці вчителів, адже освіта має духовну сутність і тому в центрі має бути особистість вчителя, а не технології чи обладнання.

Зміни у системі інформаційного супроводу мовної освіти призводять до формування нової, так званої «мережевої технології» ведення навчальних занять. Мережева технологія ведення навчального заняття вимагає створення нового навчально-методичного забезпечення, яке враховує одночасність виконання завдань, багатоваріантність, мультимедійне наповнення. Більш актуальним є так зване «змішане» або «гібридне» навчання, яке поєднує у собі кращі елементи традиційної та цифрової парадигм.

Окремої уваги потребує питання щодо ролі практики безпосереднього спілкування у процесі мовної освіти майбутніх вчителів, що орієнтована на формування та розвиток мовленнєвої майстерності особистості, її комунікативної компетентності, практичних навичок комунікативної діяльності. Очевидно, що без мотивації та практики безпосереднього спілкування означені складники мовленнєвої майстерності не можуть бути сформовані. Подібна ситуація спостерігається й щодо компетентностей майбутніх вчителів, що розвиваються через відповідні форми комунікативної діяльності.

Основні положення дисертаційного дослідження викладені у таких публікаціях автора:

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Ланських О.Б. Теоретичні аспекти філософського розуміння мови як комунікативного інструменту / О.Б. Ланських / Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2013. – Випуск 75 (8). – С.317-320.

2. Ланських О.Б. Мова в стратегії державної освітньої політики / О.Б. Ланських // Вісник Інституту розвитку дитини. Збірник наукових праць. – Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія. – Випуск 35. – К., 2014. – С.52–56.

3. Ланських О.Б. Мовні стратегії в системі державної освітньої політики / О.Б. Ланських // Вища освіта України - №4. – К., 2014. – С.109–113.

4. Ланських О.Б. Інформаційні ресурси впровадження сучасних мовних стратегій / О.Б. Ланських // Політологічний вісник. Збірник наукових праць. – Вип. 77. – К., 2015. – С. 377–385.

5. Ланських О.Б. Поняття «мови» у сучасному філософсько-педагогічному дискурсі / О.Б. Ланських // Нова парадигма. Журнал наукових праць. – Вип. 126. – К., 2015. – С.129-138.

Статті в виданнях України, що включені до наукометричних баз:

6. Ланських О.Б. Роль практики в інтенсифікації мовної підготовки особистості / О.Б. Ланських // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К.: Видавництво «Гілея», 2016. – Вип. 104(1). – С. 161-163.

Інші публікації:

7. Ланських О.Б. Метаморфози державної освітньої політики в контексті глобалізаційних процесів / О.Б. Ланських // Мультиверсум. Філософський альманах. – К., 2015. – Вип. 5-6 (143-144). – С.75-86.

8. Ланських О.Б. Сучасні проблеми освіти Заходу в контексті філософії Постмодернізму / О.Б. Ланських // «Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук». Матер. III всеукр. практ. конф. з міжнар. участю. (м. Дніпропетровськ, 20 грудня 2013): у 5-х частинах. – Д.: ТОВ «Інновація», 2013. – ч.2. – С. 131-133.

9. Ланських О.Б. Проблеми міжкультурної комунікації у філософському аспекті. / О.Б. Ланських // «Придніпровські соціально-гуманітарні читання». Матер. III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнар. участю (м. Кіровоград, 16 травня 2014): у 3-х частинах. – Д.: ТОВ «Інновація», 2014. – ч.3. – С. 149-151.

АНОТАЦІЇ

Ланських О.Б. Філософські засади державної мовної політики в українській освіті. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.10 – філософія освіти. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2016.

У дисертації проводиться філософський аналіз природи та сутності, сучасного стану та тенденцій розвитку державної мовної політики в комплексі розвитку української освіти. Концептуалізовано державну мовну політику, яка розуміється як діяльність держави, її інституцій та посадових осіб, що має своєю метою регулювання відносин між людьми для забезпечення або зміни певного стану мовного режиму. Мовний режим визначено як поточну мовну ситуацію в певній країні чи регіоні, яка включає набір з офіційних і не

офіційних мов та діалектів, а також законодавчих і суспільних норм, що регулюють їх використання.

Доведено двосторонню залежність освітньої політики та мовної політики при домінуючій ролі останньої, адже будь-яка освіта має національно-специфічний характер, оскільки складається на фоні локальної мовної практики. Мова, будучи генетичною підставою освіти, фундаментально визначає умови її репрезентації в суспільстві. Мова виступає і як соціоприродна система, і як субстанція комунікації, і як соціальну категорія. Доведено, що мовна політика держави має бути виваженою, збалансованою, відповідальною, оскільки саме така політика має формувати сучасний цивілізаційний простір України.

Проаналізовано комунікативний зміст влади, який проявляється в тому числі й у тому, що вона існує як ієрархічна інстанція, що доповнює мову. Базуючись на рефлексії Н. Лумана, показано що влада є специфічним «комунікативним модусом», який внаслідок ускладнення мовного кодування (виникнення писемності, перекладу, штучних мов, технологічних засобів) сам піддається наявному ускладненню засобів своєї реалізації. Становлення сучасної «глобалізованої» освіти, відтак, можна пояснити формуванням транснаціональної комунікативної англомовної спільноти.

Ключові слова: влада, держава, освіта, мовна політика, освітня політика, комунікативна спільнота, українська мова, іноземні мови, сучасний вчитель.

Ланских Е.Б. Философские основы государственной языковой политики в украинском образовании. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.10 - философия образования. Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. - Киев, 2016.

В диссертации проводится философский анализ природы и сущности, современного состояния и тенденций развития государственной языковой политики в украинском образовании. Концептуализована государственная языковая политика, которая понимается как деятельность государства, его институтов и должностных лиц с целью регулирования отношений между людьми для обеспечения или изменения определенного состояния языкового режима. Языковой режим определен как текущая языковая ситуация в определенной стране или регионе, которая включает набор из официальных и не официальных языков и диалектов, а также законодательных и общественных норм, регулирующих их использование.

Доказано двустороннюю зависимость образовательной политики и языковой политики при доминирующей роли последней. Образование имеет национально-специфический характер, поскольку строится на фоне локальной языковой практики. Язык, будучи генерационным основанием образования, фундаментально определяет условия его репрезентации в обществе. Становление современного «глобализированного» образования, можно

объяснить формированием транснационального коммуникативного англоязычного сообщества.

Проанализировано коммуникативный смысл власти, что проявляется как иерархическая инстанция; основные принципы развития украинского языка, которые имеют четыре основных направления: политический, исторический, законодательный и организационный; глобальный статус современного английского языка, который является не только коммуникативной интеграцией мирового сообщества, но и средством привлечения к единой системе нелиберальных ценностей и значений.

Раскрыто понимание подсознательных оснований бытия власти в обществе и доказаны ее общее, познавательные корни происхождения, которые основаны на мифологемах обыденного языка.

Дальнейшее развитие получили положения об исторических предпосылках языкового вопроса в Украине по сравнению с другими постсоветскими странами. Показана значительная разница между новыми государствами, как в культурных, так и в языковых вопросах, а также между символическим, интеграционным и политическим измерениями языковых вопросов.

Проанализированы уровни языковой политики в образовании. Среди которых – государственный, национальный и межнациональный. Показано, что языковая политика также может быть на более низких уровнях, например, в определенных регионах, или в конкретных городах, или в тех заведениях, которые меньше регулируются государством, например в частных учебных заведениях.

Выявлено два фактора интернационализации языковой политики в образовании. Первый является наиболее общим и влияет на большинство государств. Это факт глобализации и интернационализации, что сопровождается усилением миграции, усилением позиций английского как глобального языка и существование наднациональных органов, таких как Европейский Союз и международные организации. Однако они могут, наряду с самими государствами, стать толчком к языковым конфликтам, а также влияют на формирование языковой политики и языкового режима в национальных образовательных системах.

Второй аспект интернационализации языковой политики в образовании более конкретный. Языковая политика может касаться одного государства, но во многих случаях, другие государства могут быть заинтересованы или даже участвуют в ходе и результатах этой политики. Одной из распространенных оснований для такого участия является то, что другие государства в отношении некоторых групп внутри страны выступают в качестве поддержки для «своих».

Главными предпосылками разработки и реализации эффективной языковой подготовки учителя для объединенной Европы в современной системе образования Украины является ориентация на комплексное решение задач формирования языковой личности.

Ключевые слова: власть, государство, образование, языковая политика, образовательная политика, коммуникативное сообщество, украинский язык, иностранные языки, современный учитель.

Lanskykh O.B. Philosophical principles of state language policy in Ukrainian education. - Manuscript.

Thesis for the degree of candidate of philosophical sciences, specialty 09.00.10 – philosophy of education. National Pedagogical Dragomanov University. - Kyiv, 2016.

The thesis provides a philosophical analysis of the nature, essence, current state and tendencies of the state language policy at the complex development problem of Ukrainian education. The state language policy was conceptualized. It is understood as activity of the state, its institutions and officials, which aims to regulate relations between individuals to maintain or change a certain state of linguistic regime. The language regime is defined as a current linguistic situation in a particular country or region which includes a set of formal and non-formal languages and dialects, as well as legal and social norms that govern their use.

The bilateral dependence of educational policy and language policy is proved. The last one has a dominant role of the latter because any education has own national-specific nature because it has local language practice as a background. The language is a generational basis of education and it fundamentally determines the conditions of its representation in society. Therefore, the formation of modern "globalized" education can be explained by the formation of transnational commutative English-speaking community.

The communicative sense of power is analyzed. Mentioned sense manifests oneself as a hierarchical institution which supplements the language. Based on reflection N. Luhmann, it is demonstrated that the government is a specific "communicative modus" that is exposed to the existing complication means of its implementation due to the complications of speech coding (emergency of writing, translation, artificial languages and technological means). The formation of modern "globalized" education, therefore, can be explained by the formation of transnational commutative English-speaking community.

Keywords: power, state, education, language policy, educational policy, communicative community, the Ukrainian language, foreign languages, a modern teacher.